

Âsım, neredeyse bir tiyatro sahnesindeki uzun tiradlardan oluşur. Eserin girişinde, "Köse İmam" şiirinde olduğu gibi, bir kadının, serkeş kocası tarafından mağdur edilmesi ve Köse İmam'ın buna karşı koyması sahnesi yer alır. Bu vesile ile çok evlilik ve boşanma konularında şeriatın, erkekler tarafından istismar kadınlar aleyhine istismar edildiği olgusu üzerinde durulur. Bu konu Akif'in çağdaşları arasında pek fazla ele alınan bir motif değildir.

İkinci olarak, Köse İmam, kendi ihtiyarlıktan doğan sağlık problemleriyle, memleketin durumu arasında bağlantı kurarak her tarafın nasıl harap bir vaziyete geldiğini, geçmişteki kahramanlıkların artık sadece birer masala dönüştüğünü anlatır. Hocaşâde de bu tabloyu tamamlar nitelikte, bir düğünü vesile ederek, köylülerin ne kadar yoksul, perişan, cahil ve çaresiz olduklarını belirtir. O da aynı şekilde bu durumu, toplumun iyi olduğu zamanlarla karşılaştırır. Konuşmacılar, insana acı veren bu tablonun tasvirinden sonra, sözkonusu sonuçların ortaya çıkmasında medrese ve mekteplerin sorumluluğunu tartışır. Hocaşâde, medreselerin çağın icabına göre kendilerini yenileyemediklerini söyler. Köse İmam da, medreseleri eleştirirken ulemaya fazlaca haksızlık edildiğini belirtir. Bu kurumlar, üstelik bütçeden hiçbir yardım almadan, kendilerinden beklenen; müftü, imam, vaiz ve fıkıh bilginleri yetiştirmekte ve köylere kadar halkı eğitmektedirler. Buna karşılık bütçeden büyük paylara tahsis edilerek, büyük ümitlerle kurulan Mülkiye, Tıp, Ziraat ve Mühendislik mekteplerinin hiçbir alanda kayda değer uzmanlar yetiştiremediğini, her alanda hâlâ yurt dışından uzmanlar getirdiğimizi anlatır.

Hocaşâde, Köse İmam'ın itirazlarından bir kısmına katılmazken, bir kısmını haklı bulur. Ona göre, medreselerin köylünün durumunun değişmesine hiçbir katkıları yoktur; buna karşılık halkın değerleriyle barışık olmaları, halkın da onları benimsemesi önemlidir. Mektepler, halkın değerleriyle barışık olma konusunda oldukça kötü sınav vermişlerdir. Bunu, Konya çevresine yaptığı gezide tanık olduğu bir olayı vesile ederek somutlaştırır. Köylü, görev yapmak üzere köylere gelen öğretmeni kovmuşlardır. Hocaşâde, bunun nedenini öğrenmek üzere oradadır. Bu vesile ile halkın, mektepli öğretmene bakış açısı yansıtılır. Hocaşâde kendisi de bir mektepli olarak, öğretmeni kovmaları nedeniyle hemen onları suçlu ilân eder. Buna karşılık köylüler, eğitimin değerinin farkında olduklarını, bunun kanıtının da sözkonusu öğretmenin maaşını kendilerinin ödemesi olduğunu söylerler. Ne var ki halkın bu iyi niyetine rağmen öğretmen, dine, dini değerlere karşı son derece saygısız davranmaktadır. Ancak, burada köylü de çaresizdir; çocuğunu mektebe teslim etse, gelen öğretmenler orada çocuklara dinsizlik aşılamaktadır; öğretmeni geri gönderse, medreseler de yok olup gittiği için çocukları eğitimsiz kalmaktadır.

Konuşmanın bundan sonraki bölümünde, siyasî pozisyonlar değerlendirilir. Köse İmam, medrese geleneğinden gelmekle birlikte, zamanında istibdada karşı çıkmış, bu nedenle İstanbul'dan sürgün edilmiştir. Ancak onların da arzu ettiği, destek verdiği, hürriyet

gerçekleşince, yeni kadroların hiç de bekledikleri kurtarıcılar olmadığını kısa sürede ortaya çıkacaktır. İstibdat yıkılmış, memlekete, kendilerini de destek verdiği hürriyete kavuşmuş, ancak yeni gelen kadro aynı anda din değerlerine savaş açmış, kendisi gibi düşünenleri de "mürteci" ilân etmiştir. Bu durumda, Köse İmam, yeni duruşunu şöyle belirler;

Zulmü alkışlayamam, zâlimi asla sevemem;

Gelenin keyfi için kalkıp geçmişe sövemem...

Köse İmam, bu süreçteki çaresizliğini, hocası Tahir Efendi'den naklettiği "eşekler ve acemi semerci çırağı" hikayesiyle anlatır.

Hocazâde, geçmişle ilgili, muhasebe yaparken; hiçbir zaman ecdada sövmediğini, ancak, kendilerini hep ürküttükler, korkuttukları, hiç ümit vermedikleri gerekçesiyle onlara "münfa'il" (gücenik, kırgın) olduğunu söyler. Kanaatimce, bu ifade, Akif'in gençlik dönemi durumalışını anlatan en güzel tanımlamadır. Bu tutumuyla o, diğer Batıcı aydınlar gibi, kendisini geçmiş ulemadan tamamen ayrı bir yere koymamakta, ancak, bugünkü olumsuz ortamın doğmasında onların kusurları olduğunu da ilân etmektedir. - Sezai Karakoç'un, "Ey yeşil sarıklı ulu hocalar bunu bana öğretmediniz" seslenişi, biraz da bu psikolojinin yeni dönemdeki ifadesi değil midir?-

Âkif'in, baştan beri topluma telkin etmeye çalıştığı temel motiflerden birisi de bu azim ve ümit konusudur. Ona göre, İslâm âlemi yere serilmiş olsa bile hâlâ dipdiridir. Yeter ki, onu ayağa kaldıracak aydınlar öne düşsün. Fakat halkın önüne kim çıkacaktır? Medrese uleması mı? Mektepli yeni aydın tipi mi? Medrese ve mektep konusunda süren uzun tartışma bu sorunun cevabıyla son bulur:

Beni gördün ya, şu kaç paralık şairsem,

Senin ilmin de odur, nafile uğraşma, Köse'm.

İki kesimin de olumlu, olumsuz yanları olmakla birlikte, ikisinin de donanımları, yeni dönem zorluklarıyla baş etmek için yeterli değildir. İslâm'ı ve çağını iyi tanıyan, Kur'an'ı iyi özümsemiş, İslâm'ı bu çağın kavrayışına göre yeniden anlatabilecek yeni bir aydın tipine ihtiyaç var. Âsım, bu yeni aydın tipinin temsilcisi olacaktır.

Âsım'ı anlatmaya geçmeden önce, eserde, yine ayrıntılı olarak yönetim eleştirisi yapılır. Eleştiriler, isim vermeden teorik bir düzlemde sergilenir. Eleştiriler o kadar keskindir ki Köse İmam, bu ölçülerle çevreye bakınca, gelecekle ilgili büsbütün ümitsizliğe kapılır. "Bizi kim kurtaracak, var mı ki başka nesil?" sorunu ortaya atar. Hocazâde, bu soruya karşılık, "Âsım'ın nesli." Cevabını verir. Oysa Köse İmam, tam aksine, oğlunun bir takım davranışlarından şikâyetçidir. Ancak Köse İmam'ın, oğlunda zaaf olarak gördüğü neler varsa, Hocazaâde, onları fazilet olarak kabul eder.

Bu bölümün başlığını "İnşa Zamanı" olarak koyduk. Akif, Balkan Savaşı ile başlayan yıkım sürecinde, toplumu harekete geçirmek için büyük çabalar sarfetse de, objektif bir gözlemle, gelişen dünya şartları karşısında, artık devletin varlığını korumasının pek de mümkün olmadığı görebilmektedir. Ancak, sorumluluk gereği, o bu süreçte bile yapabileceğinin en fazlasını yapma gayreti içinde olmuştur. Bu çerçevede, kendisine tevdi edilen resmi görevlerden kaçmamış, Teşkilat-ı Mahsusa adına, Almanya ve Necid bölgesine diplomatik seyahatlerde bulunmuştur. Ve nihayet, kaçınılmaz akıbet gelip çatmış, devletimiz parçalanıp dağılmıştır. Bize bırakılan son toprak parçasına sahip olmak için de Anadolu'da yeni bir mücadele başlatılmıştır. Akif, birincisinden ne kadar umutsuzsa, bu dönemdeki mücadelenin zaferle sonuçlanacağı konusunda o kadar umutludur. Hiç tereddüt etmeden, Balıkesir'e giderek mücadeleye katılır. Sonra Ankara'da kendisine ihtiyaç olduğu çağrısı üzerine oraya gider. Âsım, bu psikoloji içinde yazılmaya başlanmış, yeni dönem için çerçeve belirleme projesidir. Ancak, eserin bu yanının öne çıkarılması, onun daha çok bir gençlik ütopyası olarak algılanması sonucunu doğurmuştur. Oysa bu eser aynı zamanda, bir durum belirleme ve yeni dönem için hazırlanmış öneriler demetidir.

Şiir ve Düşünce

Mehmet Akif, şiirinde düşünceye çokça yer veren bir şairdir. Âsım'da önceki şiirlerde dağınık olarak dile getirilen düşünsel temeller daha derli toplu olarak sunulmuştur. Üzerinde durulan konular; yoksulluk, cehalet, azim ve ümidin kaybedilmesi, ulemanın ve aydınların rolü, dinin hurafelerden arındırılması, adil bir yönetim biçiminde çerçevelendirilebilir.

Yeni neslin temsilcisi olan Âsım, dinî heyecanı ve bilgileri, fiziki yetenekleri yüksek bir gençtir. Çanakkale Savaşı'nda büyük kahramanlıklar göstermiştir. Hocaşâde, bunları takdir etmekle birlikte yeterli bulmaz, Âsım ve arkadaşlarının mutlaka Berlin'e gidip pozitif bilimlerde de uzmanlık kazanmalarını ister.

Ertuğrul Düzdağ, kitaba eklediği dipnotlarda bize, bu şiirin daha iyi kavranmasına yardımcı olacak iki kritik bilgi veriyor. Birincisi kitabın başında yer alan; "Bu eser, bir muhavereden ibarettir ki Harb-i Umûmî içinde ve Fatih yangınından evvel, Hocaşâde'nin Sarıgözel'deki evinde geçer" açıklaması. İkincisi ise şiirin sonunda yer alan; "22 Zilhicce 1337, 18 Eylül 1335" tarihinin Sebilürreşad'daki son bölümde ve kitabın ilk baskısında yer almadığı bilgisi. Düzdağ'ın belirttiği gibi, özellikle eserin sonundaki tarih notu, okuyucuda, kitabın sanki o tarihte zamanda tamamlandığı izlenimini vermektedir. Oysa bu, sadece şiirin yazılmaya başlandığı tarihtir.

Ben, bunun o dönemde kendisini ziyadesiyle hissettiren, baskı ve sansürden kurtulmanın bir yolu olduğu kanaatindeyim. Bu bilgiler ışığında bakınca, özellikle yönetimle ilgili eleştirilerin sadece teorik düzeyde olmadığı, doğrudan dönemin Ankara'sını işaret ettiği söylenebilir. Ki bu durum, son bölümde ele alacağımız "Gölgeler Zamanı" psikolojisiyle de ilintilidir. Bu kanaati güçlendiren bir başka husus da, yönetimle ilgili eleştirilerin yer aldığı son bölümlerin dergide yayımlanmayıp doğrudan kitaba girdiği bilgisidir.

Kitaba bu dikkatlerle bakınca, eserin bütünü içinde, Âsım'ın, gerçekte çok az yer işgal ettiği görülmektedir. Gerçekte ise eserin eleştirel yanı, ütopya niteliğinden daha ağırlıklı ve etkilidir.

Safahat'ta otosansüre dair başka örnekler de vardır. Meselâ, ilk baskılardaki "hilafet" kelimeleri, Akif'in hayatında yapılan sonraki baskılarda "hükümet" kelimesiyle değiştirilmiştir. -Tabî, bunların şairin tasarrufu mu, yoksa yayınevinin müdahalesi mi olduğu da ayrı bir soru olarak durmaktadır. Düzdağ'ın dipnotları da bu konuda bizi daha fazla aydınlatmıyor.-

Gölgeler Zamanı

Akif ve arkadaşlarının Ankara'daki zamanı, ikircikli bir dönemdir. Kendilerinin de büyük bir fedakârlıkla içinde bulundukları bağımsızlık mücadelesi zaferle sonuçlanmıştır; bu mutluluk veren bir durumdur. Diğer yandan, iktidara sahip olanlar, yeni dönem için, kendilerinin hiç de uygun bulmadıkları bir yapı inşa edeceklerinin işaretlerini vermektedirler. Gelen değişiklik,

saltanatın kaldırılıp cumhuriyet idaresine geçilmesi şeklinde, salt tepedeki yöneticinin, aileden mi olacağı yoksa seçimle mi iş başına geleceğini belirleyen basit bir değişiklik değildir. Bu kadarına zaten Akif ve arkadaşlarının da bir itirazı yoktur. Ancak, gidişat, Akif'in uğruna bütün ömrünü verdiği temel değerlerin tümünden tehdit altında olduğunu göstermektedir. Akif, milletvekilidir ama bir vekil olarak Meclis'te çok aktif ve etkili olduğu söylenemez. Camilerde kürsülere çıkıp halkı mücadeleye katılmaya çağırırken, Meclis'te sessiz kalır. Üç yıl boyunca, Meclis'te sadece bir konuşma yapacaktır. Bu durumun ortaya çıkmasında, onun mizacının payı olduğu kadar, gidişatı değiştirmede etkili olamayacakları psikolojisinin de belirleyici olduğu kanaatindeyim. Çünkü halk nezdindeki itibarları ve söz söyleme yeteneklerine karşın Akif ve arkadaşlarının örgütsel bir altyapıları yoktur. Ankara'da kendisiyle birlikte bulunan Mahir İz'in naklettiği bir anekdot bu psikolojiyi çok iyi yansıtmaktadır:

"Yine bir sabah ders başlamadan önce kahvesini içerken, bir gün evvel Meclis'te geçen çok hararetli bir toplantıdan bahsettim. O müzâkerelerde söz söylemek daha çok "Hoca Efendilerimize düşüyordu, mevzuun icâbı öyle idi. Ben müzâkere sırasında zabıta bulunurken bu sükûta tahammül edemeyip, o geceki toplantımızda arkadaşlara karşı heyecanla içimi dökmüş ve hararetle tenkîdde bulunmuşdum. Müftîler, dersiamlar, meşâyih hepsi susmuştu. İnandığını her zaman olduğu gibi söylemekten çekinmeyen Erzurum Meb'usu Hüseyin Avni Bey ve emsali birkaç kişiden başka cesaretle konuşacak kimse çıkmamıştı. Ben ulemâmızın bu mûtâdî sessizliğine tahammül edemediğim için, Üstadın huzurunda da aynı heyecanla konuştum. Başını önüne eğip, sol elinin yumruğunu sağ elinin içine aldıktan sonra: "İşte adam onlar, Avni Beyler, Selâhaddin Beyler... Bize şeyâtini ahres derler" dedi." (İz: 126).

M. Ertuğrul Düzdağ'ın verdiği bilgilere göre, Akif, Ankara'da üç şiir yazmıştır. Bunlar, "Süleyman Nazif'e", "Bülbül" ve "Leylâ" şiirlerdir. Tabîî, burada, yukarıdaki bölümde belirttiğimiz, Âsım'ın yazımının devam ettiğini de hatırlamak gerekir.

Ve bir de, şairin kitabına almayıp doğrudan millete hediye ettiğini "İstiklal Marşı"nı.

Hasan Basri Çantay, Birinci Meclis'teki milletvekilliği görevinin tamamlanmasından sonra Akif'in, Burhaniye'nin bir köyüne yerleşerek, sadece şiirle meşgul olacağı sade bir yaşam biçimi hayal ettiğini bildirmektedir. (Çantay: 34) Ne var ki, artık gölgeler varlığını gittikçe hissettirmektedir. Milletvekilliğinin sona ermesinden sonra ortaya çıkan geçim sıkıntısına bir de polis takibi eklenir. Yeni devletin "İstiklâl Marşı"nı yazan şair, görünüşte gönüllü bir sürgün olarak, gerçekteyse etrafında gittikçe daralan çemberin etkisiyle Mısır'a yerleşir.

Ma'mûre-i dünyâyı dolaştıysa da yer yer,

Son son, "Hadi sen, kumda biraz oyna!" demişler." Kayıtlara göre "San'atkâr", Akif'in yazdığı son şiirdir. Görünüşte, yakın dostu ud sanatçısı Şerif Muhyiddin Targan'ı anlattığı bu şiir, gerçekte şairin son dönemdeki kendi hissiyatını çok güzel yansıtmaktadır. Sadece Türkiye'nin bağımsızlığını kazanmış olması onun yürek yangının söndürmeye yetmemektedir. O hâlâ İslâm ümmetinin derdindedir:

Gücenme, anla nihayet ki: Bir belâ-zedeyim.

Kader dedikleri unsurla pençeleşmekdeyim.

Kolum, kafam, gece gündüz didişmeden bîtab; Ayaktayım amma, serildi, gitti şebâb. Serildi, hem de nasıl bir zamanda, haybete bak: Zafer hayalini geçtim, halâs ümîdi uzak!

Helaki boyladı atîye attığım her adım;

Değilse, hangi hezîmet çıkar ki, uğramadım?

Yığınla kül kesilen yurdumun hayaleti mi?

Vatansız ümmetimin derbeder sefaleti mi?

Akif'in Şimdiki Zamanı

BİR eseri büyük yapan temel unsur, gelecek kuşaklar için ilham vericiliğidir. İlham verici olma,

her dönemde farklı biçimlerde tezahür eder. Değerlerin yerli yerine oturduğu, dış şartların çok yavaş değiştiği geçmiş dönemlerde bu durum; büyük kabul edilen eserlere nazire yazılması, ortak bir temanın yeniden yazılarak üstatlarla aynı kulvarda yarışma biçimlerinde ortaya çıkıyordu. Her sanatçı aynı kalıplar içinde ortak özü yeniden tanımlıyordu bir bakıma. Ama kalıplar daha çok zamanla kayıtlıdır; bu nedenle de dönemin koşullarına, estetik algılarına uygun olarak yeniden keşfedilmeleri gerekir. Şeyh Galip ile Mevlâna, Sezai Karakoç ile Şeyh Galip, Mehmet Akif ile Sadî arasındaki ilişki bu türden bir ilişkidir. İlk bakışta, bu sanatçıların arasında hiçbir bağlantı yokmuş gibi görünür. Çünkü bu ilişkide, biçimden çok öz tevarüs edilir ve yeniden üretilir.

Bu açıdan bakıldığında Mehmet Akif'in şiiri; güçlü sesi, içtenliği, işlediği temalar, sahip olduğu değerler itibariyle hâlâ büyük bir ilham kaynağı olma özelliğini korumaktadır. Bunun aksi bir örnek olarak; döneminde geniş yankılar uyandırmasına, yeni devlet tarafından neredeyse millî bir şair olarak benimsenmesine rağmen, Tevfik Fikret şiirinin bugün ne biçimsel ne de öz olarak bir devamlılığı vardır.

Bütün büyük destanlar gibi Safahat da brüt bir eserdir. Bazen şiiriyetle hiç ilgisi yokmuş gibi duran konuşmalar, hikâyeler yer alır bu büyük destanda. Bunun temel nedeni, bu şiirin önemli bölümünün savaş şartları içinde oluşması, Akif'in, bir ülkü adamı olarak, şiirini bu savaşın bir parçası olarak görmesidir. Bir yandan zaaf gibi görünen bu husus, başka bir bakış açısıyla da onun şiirinin zenginliğidir.

Onun şiirini büyük kılan da esasta bu gerçeklik izlenimi ve bununla bütünleşik içtenlik duygusu değil midir?

Safahat'ın hacmi ve dili, ilk anda yeni kuşaklar için bir engel gibi durmaktadır. Bu şiiri okumak için yer yer sözlüğe başvurma gerekliliği olduğu doğrudur. Ancak bu büyük hazinede, sabırlı bir okuyucuyu, hem dil sadeliği hem de söyleyiş tazeliğini koruyan çok kıymetli mücevherler beklemektedir. İşte birkaç örnek:

Bu bir mabet değil, Mabûd'a yükselmiş ibadettir (Fâtih Camii]

Kocasından boşanan bir sürü biçare karı;

O kopan rabitanın darmadağın yavruları;

Zulmetin, yer yer, içinden kabaran mezbeleler;

Evi sırtında, sokaklarda gezen aileler! (Seyfi Baba]

O

Ninni değil dinlediğın velvele...

Kükreyerek akmada müstakbele,

Bir ebedî sel ki zamandır adı;

Haydi sen de katıl o coşkun sele. (Uyan]

O

Ah o din nerde, o azmin, o sebatın dini;

O yerin gökten inen dini, hayatın dini? [Asım]

Edebiyat tarihinde, Akif'in şiiri kadar düşünce yüklü şiir örneği azdır. Onun şiirinde hâlâ değerini koruyan kıymetli düşünceler vardır. Ancak buradan hareketle Safahat'ı sadece bir düşünce kitabı gibi okumak, Akif'i de salt bir mütefekkir olarak değerlendirmek doğru değildir. Tefekkür ve söyleyiş bağlamında Akif'i ayrıcalıklı kılan, bize, söylediklerini hemen hayata geçirecek bir ruh halini yansıtmıştır. Düşünce onda doğrudan hayata bitişik bir kavrayış, eyleme dökülmeye hazır bir birikimdir. Bu nedenledir ki, düşünceler hep yüksek bir heyecanla, kişisel bir durum alışla beraberdir. Örnek olarak aşağıdaki iki dize, belirttiğimiz bütün özellikleri taşımaktadır; İnmemiştir hele Kur'an, bunu hakkıyla bilin; Ne mezarlıkta okunmak ne de fal bakmak için!

Bunu söylerken o sadece bir tespitte bulunmuyor; bize yaşadığı bir bilgiyi ve deneyimi aktarıyor, bizi de bu birlikteliğe katılmaya çağırıyor. Safahat'ın neredeyse eksen fikri olan; İslâm Milletinin bütünlüğü, bu birlik ve bütünlük sağlanmadan bağımsızlığın mümkün olamayacağı gerçeği hâlâ bütün yakıcılığıyla gündemdeki yerini korumaktadır. Ama aynen Akif'in hayatında olduğu gibi, bugün de bunları sahiplenmek sadece düşünsel bir tespitte bulunmayı değil, kendimizin de içinde olduğu bir tutum almayı gerektirir.

(Yedi İklim- Kasım 2010-Sayı 249)
Osman Bayraktar

Kaynaklar:

Ersoy, Mehmed Akif: Safahat, (Hazırlayan: M. Ertuğrul Düzdağ), İz Yayıncılık, İstanbul 1991.

Eşref Edip: Mehmed Akif, Hayatı Eserleri ve 70 Muharririn Yazıları, Asarı İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı, 1357 - 1938.

Çantay, Balıkesirli Hasan Basri: Âkifnâme, Naşiri: Mürşid Çantay, İstanbul, 1966.

MEHMET AKİF - ASIM ZAMANI

Ahmet Türkan tarafından yazıldı
Perşembe, 02 Mayıs 2024 11:59 -

İz, Mahir: Yılların izi, irfan Yayınları, İstanbul 1975.

Mithat Cemal: Ölümünün 50. Yılında Mehmet Akif, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1986.

TBMM Gizli Celse Tutanakları, Cilt 1, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1985.

Mehmet Akif'in zamanları yazı dizisinin bölümleri

- [1. bölüm : Hayat ve Eser](#) 16-12-2010
- [2. bölüm : Uyarı Zamanı](#) 17-12-2010
- [3. bölüm : Asım Zamanı](#) 18-12-2010

KAYNAK : <http://www.milligazete.com.tr/haber/asim-zamani-184942.htm>